



KAROLINA KILAR

Institute of Special Pedagogy, Faculty of Pedagogy and Psychology,  
Pedagogical University of Krakow

<https://orcid.org/0000-0001-6907-0750>

## Remote learning in a special school – a new form of teacher – student communication

**ABSTRACT:** The COVID-19 pandemic has significantly affected the ways in which people communicate with each other; it has had an impact on everyone including people with disabilities. The aim of this research was to find out the opinions of special education teachers on the new form of communication with pupils that was necessitated by the onset of the COVID-19 pandemic. Among other things, attention was drawn to the difficulties encountered during remote teaching. Six teachers from special schools in Krakow took part in the study. The survey used a narrative interview questionnaire developed by the author.

**KEYWORDS:** remote learning, COVID-19 pandemic, communication, special needs, special school

### Nauczanie zdalne w szkole specjalnej – nowa forma komunikacji nauczyciel – uczeń

**STRESZCZENIE:** Pandemia COVID-19 w znaczącym stopniu wpłynęła na sposoby komunikacji międzyludzkiej i dotknęła wszystkich, w tym ludzi z niepełnosprawnością. Celem podjętych badań było poznanie opinii nauczycieli szkół specjalnych o nowej formie komunikacji z uczniami, jaką ze względu na pandemię stało się nauczanie zdalne. Zwrócono uwagę m.in. na trudności, jakie wystąpiły podczas nauczania zdalnego. W badaniu wzięło udział sześcioro nauczycieli krakowskich szkół specjalnych. W postępowaniu badawczym wykorzystano kwestionariusz wywiadu narracyjnego w opracowaniu własnym.

**SŁOWA KLUCZOWE:** nauczanie zdalne, pandemia COVID-19, komunikacja, specjalne potrzeby, szkoła specjalna

Nowadays we are accustomed to the fact that everything around us is changing rapidly all the time. Everyone is in a hurry to get to work or school, go shopping or get home. Living on the run, we often fail to notice the simplest things or gestures. We get carried away by the current of everyday life. The year 2020 was a breakthrough. The COVID-19 pandemic appeared unexpectedly and changed our perception of reality. That which had previously been commonly called normal turned into the new and unknown. More and more interpersonal contacts

were transferred to the virtual world. In the professional sphere, the pandemic meant a shift to remote working for a large part of society. A new phenomenon, for both pupils and teachers, was remote teaching. That which became a handicap for normally developing children turned out to be a huge barrier for children with disabilities. Special school is a place where children and young people with disabilities are provided with expert care and support. Every day pupils face new challenges. The help of teachers, parents, but also classmates and friends from after-school clubs or hostels is invaluable. The transition to distance learning caused certain problems for pupils from special schools. The first and main one was the lack of appropriate equipment. Despite the efforts of the institutions, it was not always possible to help in obtaining laptops or webcams. Where such equipment was provided after all, difficulties in adapting to the new form of classes, i.e. online lessons became apparent. How do you make pupils with intellectual disabilities feel comfortable and able to focus during such lessons? How do you adapt the topic of the lesson and present it in virtual reality only? And above all, how do you encourage a pupil to join a virtual classroom community while they miss the daily physical contact with peers and teachers? And in the midst of all this confusion, how do you encourage pupils to communicate and thereby gain many new skills? These and other questions were raised by teachers in the course of their remote work in special schools. It was quite a challenge to face so many difficulties that the new reality forced upon them.

## **Communication as a fundamental component of human development**

“The term ‘communication’ comes from the Latin *communicatio* and means ‘connectedness, conversation, exchange’. The Polish term is similar in meaning to the English *communication* and *communicate*” (Frączek, 2012, p. 118). Communication is a concept that is interpreted in a variety of ways. Some understand it in a very broad sense as something that builds and strengthens relationships and bonds. Others relate it to the level of information exchange (Przybyła, 2004, pp. 11–12; Weryszko, 2020, pp. 253–268). However, this does not change the essence of communication or the impact it has on human life. Without communication, it would not be possible to take even the simplest actions. Every human being has to deal with it already in the first moments of their life. Apart from the fact that they receive incoming stimuli and signals, they also start to communicate. Initially, they signal their needs through crying, laughing or other sounds, and these signals are received by the child’s carer who can understand what the child needs

and how to make them feel comfortable (Tempczyk-Nagórka, 2017, pp. 121–135). Communication accompanies us throughout our lives. We communicate not only verbally but also non-verbally. Facial expressions, gestures, body posture, touch and other non-verbal codes are all components of communication between people. Over the course of our lives, communication evolves. The older we get, the more forms thereof we discover. What is irreplaceable, however, is face-to-face contact when we can see our interlocutors' gestures and facial expressions as well as observe their reactions and read their emotions.

The most basic model of communication is based on the sender transmitting a message (both non-verbal and verbal) and the addressee receiving it. With the multi-level nature of communication, it is a process that links all aspects of people's social lives. This is because communication does not only concern single individuals, but takes place between groups of people, societies or organisations (Głowik, 2004, p. 7). It is worth noting here the issue of the correctness of communication. The responsibility for this process lies not only with the sender, but also with the receiver. For communication to be an effective process, it sometimes requires a lot of effort and commitment from both sides. Without clear communication it would not be possible to solve many situations (Dolinska, 2013, pp. 101–110). Communication is therefore dependent on many factors. These include not only the individual characteristics of its participants, but also the circumstances in which it takes place. Extremely important elements of communication are empathy and openness of the people involved in the communication process. They determine not only the course of communication, but also the effectiveness of the entire process. Empathy will build trust in a person, which in turn allows them to be more open to other people; it will also give them a sense of security that can make communication clear and transparent. Openness, in turn, is a prerequisite for communication based on partnership. It also affects the quality of communication (Harwas-Napierała, 2008, pp. 39–44).

## **Communication with people with disabilities**

Communication is one of the fundamental tools for getting to know yourself and the reality around you. Through communication you can discover how you influence your social environment. It is the main method of exchanging information from one person to another (Szłuz, 2006, pp. 277–285).

Contact and communication with the environment by people with disabilities is one of the most important factors influencing their development and improvement of many functions, both cognitive and social. The lack of

possibility to actively communicate with others creates another barrier in the lives of such people. The huge diversity in the development of skills as well as ways of communicating is caused by the need to communicate, which is as strong as in people within the normal range of development (Szluz, 2006, pp. 277–285). Due to some pupils' impairments, it is sometimes necessary to use simpler forms of communication adapted to the persons you are working with. One can use here augmentative communication, which is a form of communication that supports verbal messages, or alternative communication, which is a form of communication that replaces verbal messages (Loska, 2006, pp. 217–227). During the search for a common form of communication, a bond is very often established and many barriers are broken down (Szluz, 2006, pp. 277–285).

Communication is undoubtedly hampered during the pandemic. The words: “Just because I am silent does not mean I have nothing to say” (Carroll, 2005, p. 56) take on a whole new meaning at the time of the pandemic. Despite their many impairments, pupils managed to express their dissatisfaction with the new form of teaching, even by keeping silent. The initial euphoria of not having to go to school subsided very quickly. Pupils missed each other and their teachers. It should be remembered that when communicating with another person, one does not only convey information. There is always an emotional charge in the message. It is associated not only with the content of the message, but also with the feelings you have for your interlocutor. This means that people exert a huge impact on each other during the communication process (Frydrychowicz, 2005, pp. 95–95). The type of communication that uses e.g. a computer, phone or tablet is called mediated communication because an “intermediary” is used in it (Bollinger, 2009, pp. 95–108).

## Own research

The main aim of the research was to find out the opinions of special education teachers about the new form of communication, i.e. remote teaching. The achievement of this aim was to be facilitated by answers to the following questions: What was communication with the pupils like during remote teaching? What impact does communication in a virtual space have on pupils' concentration? What were the biggest problems and difficulties during remote teaching?

The study took the form of a narrative interview (Rubacha, 2008, pp. 136–137) and was conducted using a narrative interview questionnaire of my own devising. A narrative interview can be defined as a conversation in which the respondent talks about a situation with reference to a particular criterion. The starting point

in a narrative interview is the possibly most general questions. Through them, the respondent gets inclined to look at and delve into their own experiences, and the researcher can obtain as much information as possible (Rubacha, 2008, p. 136).

The study involved teachers from special schools in Krakow, four women and two men, working with pupils with moderate and severe intellectual disabilities. The small size of the study group was due to the pandemic situation. It should be noted that the reflections presented here are only a contribution to a wider discussion of an important topic. Among the respondents there were two female teachers in classes 1 to 3 of primary school, one male and one female teacher in classes 4 to 8 of primary school and one male and one female teacher of a vocational preparatory school.

## Results of own research

Based on a qualitative analysis of the interviews collected, it can be concluded that each of the teachers interviewed was adversely affected by the effects of remote teaching and its impact on communication with pupils. A special school is a place where all the senses are used during learning. This is necessary in order to best help students understand specific issues and problems. With the transition to distance learning, these opportunities were significantly reduced. All teachers unanimously confirmed that remote teaching in a special school is not a good form of teaching. The pupils were very often distracted. They were unable to focus attention. The biggest problem occurred in the younger classes in the primary school. There the pupils were most happy to see the teacher. Without the help of parents or carers, teaching would not have been possible. In the older classes in the primary school it was slightly better in terms of focussing attention, but it was not a sustained focus. It lasted a few minutes, and then pupils felt tired and fatigued. The children repeatedly turned away from the screen and would not answer the teacher's questions. It often happened that the children talked among themselves as did not feel the sense of the teacher's authority during the lesson. They react quite differently when they see the teacher in person. In the classes of the preparatory school, pupils were able to focus their attention for longer periods. However, the problem was that some of them were not willing to join the teacher and the class online to participate in remote lessons. They felt discouraged from having lessons online, without physical contact with the teacher and the class.

When asked about how they communicated with students and parents during remote teaching, the teachers pointed out numerous differences in comparison with face-to-face teaching. Problems with communication were complex and

depended on many factors. A large proportion of the pupils did not have the appropriate equipment. Not every child could be helped in this respect. Apart from this, the lack of internet access in some homes also proved to be a problem. Some parents received assignments for their child via text messages. In this way they were able to stimulate their children at least to a small extent in terms of school techniques. Problems also arose in families with many children where there was e.g. only one computer for several children was available. In such circumstance it impossible for each child to join the teacher and the class online during lesson times.

Discouragement and tiredness emerged in all statements, both from the parents, pupils and teachers. Each party was affected by the problems of remote learning in their own way. Pupils failed to make as much progress in their learning as they make in their on-site learning. Teachers' creativity is always as precious as gold, and in this odd situation teachers were forced to stretch it to the limit. This is extremely important, especially for children in the youngest classes as they are only at the beginning of their educational journey and have already been placed in a new, unfamiliar reality.

Questions from pupils who missed school very much were also difficult. Bored with learning at home, they often asked when they would be able to go back to school. They missed the attractions waiting for them in the classroom, as well as meetings with their friends and favourite teachers.

Another problem, highlighted by three teachers, was the introduction of distance learning without adequate preparation of the teaching staff. Not everyone knows how to create interactive teaching aids or how to use the necessary software. A lot of time had to be spent on preparing the necessary aids. Not all teachers were comfortable with this form of teaching imposed from above. For many it was a completely new experience.

According to the teachers, communication changed its form and became more limited. To a certain extent, this was also due to the lack of skills in operating the platform on which the classes were conducted. There were occasions when one and the same message was understood in different ways by different people.

The things that were most readily accepted by pupils were the interactive teaching aids. It was when using them that they were most active. Especially in the younger classes, and with the help of parents or carers, children learnt to use computers or tablets. Undoubtedly, this aspect is very useful in today's world. Interactive aids prepared by the teachers were met with great interest among the pupils.

Four teachers also made reference to the timetable which was designed with classroom teaching in mind. Some adjustments were made for the time of remote teaching, and it turned out to be a good idea to integrate some range of motion exercises into the sequence of specific tasks. Also, exercises to music worked well

in both the younger and older primary school classes. In the preparatory school classes, short interludes (e.g. doing jumping jacks) were a good solution allowing pupils to regain concentration.

## Summary

When summarising the findings of the study, it can be stated that distance learning in special schools was quite a challenge both for teachers and for pupils with special educational needs and their parents. The earlier form of communication underwent a change, not always for the better. New and previously unknown problems emerged. No one was prepared for the introduction of a completely new and unfamiliar form of special education at school. It turned out that the first problem was to provide appropriate equipment, especially in families with many children. This was immediately followed by a pile of other problems. Boredom, fatigue and discouragement among pupils. Lack of contact with classmates had negative effects. Pupils did not absorb as much information as they normally do in the classroom. The limited options that teachers had to impart knowledge through all the senses also had negative effects. The sphere in which the pupils could develop was the use of computers and the software with which the interactive aids were created.

## Conclusions

Considering the statements made by the teachers and the emotions that remote teaching evoked in them, it is worth drawing conclusions for the future concerning this type of work. With regard to remote teaching it is essential to consider making appropriate changes to the timetable. Constant sitting in front of a computer is not at all beneficial. Lack of equipment or internet access was also a barrier.

Above all, however, the introduction of a new form of teaching should be preceded by careful preparation of not only teachers, but also parents and pupils. The awareness that any form of teaching is effective should be developed.

## References

- BOLLINGER, D.U. (2009). Use patterns of visual cues in computer-mediated communication. *Review of Distance Education*, 10(2), 95–108.
- CARROLL, J. (2005). *Szklana zupa*. Transl. J. Wieteki. Poznań: Rebis.
- DOLIŃSKA, D. (2013). Mowa ciała jako aspekt komunikacji międzyludzkiej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie*, 65, 101–110.
- FRĄCZEK, A. (2012). Komunikacja interpersonalna. *Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość*, 9, 118–131.
- FRYDRYCHOWICZ, S. (2005). Sposoby i wymiary komunikowania interpersonalnego a rozwój człowieka. *Psychologia Rozwojowa*, 3, 93–100.
- GŁOWIK, M. (2004). *Komunikacja niewerbalna w kontaktach interpersonalnych*. Warszawa: Promotor.
- HARWAS-NAPIERAŁA, B. (2008). *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- LOSKA, M. (2006). Niewerbalne metody porozumiewania się dzieci ze sprzężoną niepełnosprawnością. In: M. SEKUŁOWICZ (ed.), *Wybrane problemy pedagogiki specjalnej* (pp. 217–227). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW TWP.
- PRZYBYŁA, O. (2004). *Akty mowy w języku nauczycieli*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- RUBACHA, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- SZLUZ, B. (2006). Problemy werbalne społeczności niepełnosprawnych. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 23, 277–285.
- TEMPCZYK-NAGÓRKA, Ź. (2017). Między odrzuceniem a akceptacją – w stronę komunikacji inkluzyjnej, *Forum Pedagogiczne*, 1, 121–135.
- WERYSZKO, M. (2020). Komunikacja interpersonalna jako esencja interakcji społecznych, *Dialog, Komunikacja. Ujęcie Interdyscyplinarne*, 2(42), 253–268.





KAROLINA KILAR

Instytut Pedagogiki Specjalnej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Pedagogiczny  
im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0001-6907-0750>

## Nauczanie zdalne w szkole specjalnej – nowa forma komunikacji nauczyciel – uczeń

Distance learning in a special school – a new form of teacher – student communication

**ABSTRACT:** The COVID-19 pandemic has significantly affected the form of interpersonal communication. It affected not only the environment of healthy but also disabled people. The aim of the work was to find out the opinions of special school teachers towards the new form of communication during distance learning. Difficulties during distance teaching were also noted. Six teachers from Krakow special schools participated in the study. In the research procedure, a narrative interview questionnaire was used in the author's own elaboration.

**KEYWORDS:** distance learning, COVID-19 pandemic, communication, special needs, special school

**STRESZCZENIE:** Pandemia COVID-19 w znaczącym stopniu wpłynęła na sposoby komunikacji międzyludzkiej i dotknęła wszystkich, w tym ludzi z niepełnosprawnością. Celem podjętych badań było poznanie opinii nauczycieli szkół specjalnych o nowej formie komunikacji z uczniami, jaką ze względu na pandemię stało się nauczanie zdalne. Zwrócono uwagę m.in. na trudności, jakie wystąpiły podczas nauczania zdalnego. W badaniu wzięło udział sześcioro nauczycieli krakowskich szkół specjalnych. W postępowaniu badawczym wykorzystano kwestionariusz wywiadu narracyjnego w opracowaniu własnym.

**SŁOWA KLUCZOWE:** nauczanie zdalne, pandemia COVID-19, komunikacja, specjalne potrzeby, szkoła specjalna

Współcześnie jesteśmy przyzwyczajeni, że wszystko wokół nas zmienia się szybko i nieustannie. Każdy spieszy się do pracy, szkoły, na zakupy, do domu. Żyjąc w biegu, niejednokrotnie nie zauważamy najprostszych rzeczy, gestów. Dajemy porwać się nurtowi życia codziennego. Rok 2020 był przełomowy. Pandemia COVID-19 pojawiła się nieoczekiwanie, zmieniła dotychczasowe postrzeganie rzeczywistości. To, co do tej pory było dla wszystkich tak zwaną normą, zamieniło się w nowe i nieznanne. Coraz więcej kontaktów międzyludzkich zostało przeniesionych do świata wirtualnego. W sferze zawodowej dla dużej części społeczeństwa pandemia oznaczała przejście w tryb pracy zdalnej. Nowością, zarówno dla

uczniów, jak i dla nauczycieli, było nauczanie zdalne. To, co dla dzieci w normie rozwojowej stało się utrudnieniem, okazało się ogromną barierą dla dzieci z niepełnosprawnością. Szkoła specjalna to miejsce, gdzie dzieci i młodzież z niepełnosprawnością otoczone są fachową opieką i wsparciem. Każdego dnia uczniowie zmagają się z nowymi wyzwaniami. Nieoceniona jest pomoc nauczycieli, rodziców, jak również kolegów i koleżanek z klasy, grupy świetlicowej czy internatowej. W momencie przejścia na nauczanie zdalne uczniów ze szkół specjalnych pojawiły się problemy. Pierwszym, głównym był brak odpowiedniego sprzętu. Pomimo starań placówek nie zawsze udawało się pomóc w zdobyciu laptopów, kamerek. Jeżeli już takie udało się zapewnić, ujawniły się trudności w dostosowaniu się do nowej formy zajęć – lekcji online. Jak sprawić, aby uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną czuli się komfortowo czy potrafili skupić uwagę podczas takiej lekcji? Jak przystosować temat lekcji i zaprezentować go tylko i wyłącznie w wirtualnej rzeczywistości? A przede wszystkim: Jak zachęcić ucznia, aby dołączył do wirtualnej społeczności klasowej, podczas gdy jemu brakuje codziennego, fizycznego kontaktu z rówieśnikami i nauczycielami? Jak w tym całym zamieszaniu zachęcić uczniów do komunikacji, dzięki której przecież nabywają tak wiele nowych umiejętności? Te i inne pytania stawiali sobie nauczyciele podczas pracy zdalnej w szkole specjalnej. Nie lada wyzwaniem było stawić czoła tak wielu trudnościom, jakie wymusiła nowa rzeczywistość.

## Komunikacja jako podstawowy element rozwoju człowieka

„Pojęcie »komunikacja« pochodzi z łacińskiego *communicatio* i oznacza: »łączność, rozmowa, wymiana«. Polskie określenie jest podobne znaczeniowo do angielskich *communication* oraz *communicate*” (Frączek, 2012, s. 118). Komunikacja jest pojęciem różnie interpretowanym. Jedni widzą ją bardzo szeroko – jako coś, co buduje i umacnia relacje i więzi. Drudzy zaś odnoszą ją do poziomu wymiany informacji (Przybyła, 2004, s. 11–12; Weryszko, 2020, s. 253–268). Nie zmienia to jednak istoty komunikacji ani wpływu, jakie ma na życie człowieka. Bez komunikacji nie byłoby możliwe podjęcie najprostszycych działań. Człowiek ma z nią do czynienia już w pierwszych chwilach swojego życia. Oprócz tego, że odbiera docierające bodźce i sygnały, sam również zaczyna komunikować. Na początku sygnalizuje swoje potrzeby poprzez płacz, śmiech, wydawane dźwięki – sygnały te odbiera opiekun dziecka, który potrafi zrozumieć, co dziecku potrzeba i jak sprawić, by czuło się komfortowo (Tempczyk-Nagórka, 2017, s. 121–135). Komunikacja towarzyszy nam całe życie. Komunikujemy się nie tylko werbalnie, ale również niewerbalnie. Mimika twarzy, gesty, postawa ciała, dotyk i inne kody pozawerbalne,

wszystko to jest składową porozumiewania się między ludźmi. W ciągu naszego życia komunikacja ewoluuje. Im starsi jesteśmy, tym więcej jej form odkrywamy. Niezastąpiony jest jednak kontakt „twarzą w twarz”, kiedy to możemy widzieć gesty, mimikę naszych rozmówców, obserwować ich reakcje, odczytywać emocje.

Najbardziej podstawowy model komunikowania się opiera się na przekazaniu przez nadawcę komunikatu (zarówno niewerbalnego, jak i werbalnego) i odebraniu go przez adresata tego komunikatu. Dzięki wielopoziomowości komunikowania się, jest to proces, który łączy wszystkie aspekty życia społecznego ludzi. Komunikacja nie dotyczy bowiem tylko pojedynczych jednostek, ale odbywa się między grupami ludzi, społeczeństwami czy organizacjami (Głowik, 2004, s. 7). Warto tu zwrócić uwagę na kwestię poprawności komunikacji. Odpowiedzialność za ten proces nie spoczywa tylko na nadawcy, ale również na odbiorcy. Aby komunikacja była procesem efektywnym, trzeba niekiedy dużego wysiłku i zaangażowania obu stron. Bez jasnej komunikacji nie byłoby możliwe rozwiązanie wielu sytuacji (Dolińska, 2013, s. 101–110). Komunikacja jest zatem uzależniona od różnych czynników. Są to nie tylko cechy indywidualne jej uczestników, ale również okoliczności, w jakich się odbywa. Niezwykle ważnymi elementami komunikacji są empatia oraz otwartość osób biorących udział w procesie komunikacji. Determinują one nie tylko przebieg, ale także efektywność całego procesu. Empatia sprawia, że w człowieku budzi się zaufanie, które z kolei pozwala znacznie bardziej otworzyć się na drugiego człowieka, oraz poczucie bezpieczeństwa, dzięki któremu komunikacja może być jasna i przejrzysta. Otwartość z kolei warunkuje partnerski sposób porozumiewania się. Wpływa ona również na jakość komunikacji (Harwas-Napierała, 2008, s. 39–44).

## **Komunikacja z osobami z niepełnosprawnością**

Komunikacja to jedna z podstawowych płaszczyzn poznawania samego siebie i otaczającej nas rzeczywistość. Dzięki niej możemy odkrywać to, jak wpływamy na nasze środowisko społeczne. To główny sposób wymiany informacji między ludźmi (Szluż, 2006, s. 277–285).

Kontakt osób z niepełnosprawnością z otoczeniem i porozumiewanie się z nim to jeden z najważniejszych czynników wpływających na rozwój, a także doskonalenie przez nich wielu funkcji, zarówno poznawczych, jak i społecznych. Brak możliwości aktywnej komunikacji z innymi sprawia, że w życiu takich ludzi pojawia się kolejna bariera. Ogromne zróżnicowanie w zakresie rozwoju umiejętności, a także sposobów komunikowania się powoduje potrzeba porozumiewania się, która jest równie silna, co u osób w normie rozwojowej (Szluż, 2006, s. 277–285).

W związku z pewnymi dysfunkcjami uczniów z niepełnosprawnością niezbędne jest niekiedy użycie prostszych form komunikacji, odpowiednio dostosowanych. Posłużyć się można komunikacją wspomagającą, czyli taką, która wspomogłoby nasze komunikaty werbalne, lub komunikacją alternatywną – jest to forma komunikacji, która zastępuje komunikaty werbalne (Loska, 2006, s. 217–227). Podczas poszukiwania wspólnej formy komunikacji bardzo często nawiązuje się więź i znoszonych jest wiele barier (Szluz, 2006, s. 277–285).

Komunikacja w okresie pandemii niewątpliwie jest utrudniona. Słowa: „To, że milczę, nie znaczy, że nie mam nic do powiedzenia” (Carroll, 2005, s. 56) nabierają w okresie pandemii zupełnie nowego brzmienia. Uczniowie, pomimo swoich wielu dysfunkcji, nawet milczeniem wyrażali to, jak bardzo nie odpowiada im nowa forma nauczania. Pierwsza euforia związana z brakiem obowiązku chodzenia do szkoły bardzo szybko opadła. Uczniowie tęsknili do siebie nawzajem, do swoich nauczycieli. Pamiętać należy, że człowiek podczas komunikacji z drugą osobą nie przekazuje tylko i wyłącznie informacji. Zawsze w przekazie zawarty jest ładunek emocjonalny. Powiązany on jest nie tylko z treścią przekazu, ale również z uczuciami, jakimi obdarzamy rozmówcę. Dzięki temu ludzie podczas procesu komunikacji mają na siebie ogromny wpływ (Frydrychowicz, 2005, s. 95–95). Typ komunikacji, podczas której używamy np. komputera, telefonu, tabletu, nazywamy komunikacją zapośredniczoną, ponieważ używamy w niej „pośrednika” (Bollinger, 2009, s. 95–108).

## Badania własne

Głównym celem podjęcia badań było poznanie opinii nauczycieli szkoły specjalnej o nowej formie komunikacji, jaką stało się nauczanie zdalne. Realizację postawionego celu miały ułatwić odpowiedzi na następujące pytania: Jak wyglądała komunikacja z uczniami podczas nauczania zdalnego? Jaki wpływ na koncentrację uczniów ma komunikacja w wirtualnej przestrzeni? Jakie były największe problemy, trudności podczas nauczania zdalnego?

Badanie miało formę wywiadu narracyjnego (Rubacha, 2008, s. 136–137) i zostało przeprowadzone za pomocą kwestionariusza wywiadu narracyjnego w opracowaniu własnym. Wywiad narracyjny określić można jako rozmowę, w trakcie której osoba badana opowiada o danej sytuacji z punktu widzenia jakiegoś kryterium. Podczas wywiadu narracyjnego punktem wyjścia są jak najogólniejsze pytania. Dzięki nim badany skłania się ku przyjrzeniu się i zagłębieniu we własne doświadczenia, a badacz może uzyskać jak największą ilość informacji (Rubacha, 2008, s. 136).

W badaniu wzięli udział nauczyciele z krakowskich szkół specjalnych – cztery kobiety i dwóch mężczyzn, pracujący z uczniami z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym. Mała liczebność grupy badawczej wynikała z sytuacji pandemicznej. Należy zaznaczyć, że prezentowane tu rozważania stanowią jedynie przyczynek do dyskusji nad ważnym tematem. Wśród badanych były dwie nauczycielki klas I–III szkoły podstawowej, jeden nauczyciel i jedna nauczycielka klas IV–VIII szkoły podstawowej oraz jeden nauczyciel i jedna nauczycielka klas szkoły przysposabiającej do pracy.

## Wyniki badań własnych

Na podstawie analizy jakościowej zebranych wywiadów można stwierdzić, że każdy z badanych nauczycieli odczuł negatywne skutki nauczania zdalnego oraz jego wpływu na komunikację z uczniami. Szkoła specjalna to miejsce, gdzie podczas nauki są wykorzystywane wszystkie zmysły. Jest to niezbędne do tego, aby jak najlepiej pomóc uczniom zrozumieć konkretne zagadnienia, problemy. W momencie przejścia na nauczanie zdalne możliwości te zostały istotnie ograniczone. Wszyscy nauczyciele jednogłośnie potwierdzili, że nauczanie zdalne w szkole specjalnej nie jest dobrą formą nauczania. Uczniowie bardzo często byli rozproszeni. Nie potrafili skupić uwagi. Największy problem występował w klasach młodszych szkoły podstawowej. Tam uczniowie najbardziej cieszyli się, że widzą nauczyciela. Bez pomocy rodziców/opiekunów nauczanie nie byłoby możliwe. W klasach starszych szkoły podstawowej było nieco lepiej, jeżeli chodzi o skupianie uwagi, nie była to jednak długotrwała koncentracja. Trwała ona kilka minut, po czym uczniowie czuli znużenie i zmęczenie. Niejednokrotnie dzieci odwracały się do monitora plecami, nie chciały odpowiadać na pytania nauczyciela. Często zdarzało się, że dzieci prowadziły rozmowy między sobą, nie czując autorytetu nauczyciela podczas lekcji. Zupełnie inaczej reagują na żywo, widząc nauczyciela. W klasach szkoły przysposabiającej do pracy uczniowie potrafili skupić uwagę na dłużej. Problemem jednak był brak chęci części z nich do łączenia się z nauczycielem i klasą, by uczestniczyć w zdalnych lekcjach. Czuli oni niechęć do zajęć prowadzonych online, pozbawionych fizycznego kontaktu z nauczycielem i klasą.

Nauczyciele pytani o sposób komunikowania się z uczniami i rodzicami podczas nauczania zdalnego wskazywali bardzo wiele różnic w porównaniu do nauczania stacjonarnego. Problemy z komunikacją były złożone i wynikały z wielu czynników. Duża część uczniów nie posiadała odpowiedniego sprzętu. Nie każdemu dziecku można było pomóc w tym zakresie. Oprócz tego problemem okazał się również brak internetu w niektórych domach. Część rodziców otrzymywała

zadania dla swojego dziecka poprzez wiadomości tekstowe. Dzięki temu chociaż w niewielkim stopniu mogli oni zaktywizować swoje dzieci w zakresie technik szkolnych. Problemy pojawiały się także w rodzinach wielodzietnych, gdzie dostępny był np. tylko jeden komputer na kilkoro dzieci. Nie sposób jest wtedy, by każde dziecko łączyło się z nauczycielem i klasą w godzinach lekcji.

We wszystkich wypowiedziach pojawiało się zniechęcenie i zmęczenie, zarówno rodziców, uczniów, jak i nauczycieli. Każda ze stron na swój sposób odczuwała problemy zdalnego nauczania. Uczniowie nie robili takich postępów w nauce, jakie robią podczas nauki stacjonarnej. Kreatywność nauczycieli zawsze jest na wagę złota – w tej odmiennej sytuacji nauczyciele zmuszeni byli korzystać z niej do granic możliwości. Jest to niezwykle ważne szczególnie w przypadku dzieci z najmłodszych klas, ponieważ są one dopiero na początku swojej drogi edukacyjnej, a już zostały postawione wobec nowej, nieznanej rzeczywistości.

Trudne były również pytania uczniów, którzy bardzo tęsknili za szkołą. Znużeni uczeniem się w domu często dopytywali, kiedy będą mogli wrócić do szkoły. Tęsknili za atrakcjami, jakie czekają na nich podczas lekcji w klasie, za spotkaniami z kolegami i koleżankami oraz za swoimi ulubionymi nauczycielami.

Problemem, na który zwróciło uwagę troje nauczycieli, było wprowadzenie nauczania zdalnego bez odpowiedniego przygotowania kadry nauczycielskiej. Nie każdy potrafi tworzyć pomoce interaktywne, obsługiwać potrzebne programy. Trzeba było poświęcić dużo czasu, aby przygotować odpowiednie pomoce. Nie każdy też z nauczycieli odnajdywał się w tej narzuconej odgórnie formie prowadzenia zajęć. Dla wielu było to zupełnie nowe doświadczenie.

Komunikacja, według nauczycieli, zmieniła swoją formę, była bardziej ograniczona. Wynikało to poniekąd także z braku umiejętności obsługi platformy, na której były prowadzone zajęcia. Zdarzało się, że ten sam komunikat był rozumiany w różny sposób przez różne osoby.

Najlepiej przyjmowane przez uczniów były pomoce interaktywne. To w tej sferze uaktywniali się najbardziej. Szczególnie w młodszych klasach, przy pomocy rodziców lub opiekunów, dzieci uczyły się obsługi komputerów czy tabletów. Niewątpliwie ten aspekt jest bardzo ważny w dzisiejszym świecie. Pomoce interaktywne przygotowywane przez nauczycieli spotykały się z dużym zainteresowaniem wśród uczniów.

Czworo nauczycieli odniosło się również do podziału godzin, który był tworzony z myślą o nauczaniu stacjonarnym. Pomimo pewnych dostosowań na czas zdalnego nauczania dobrym pomysłem było wkomponowywanie ćwiczeń ruchowych w ciąg konkretnych zadań. Zarówno w młodszych, jak i w starszych klasach szkoły podstawowej dobrze sprawdzały się ćwiczenia z wykorzystaniem muzyki. W klasach szkoły przysposabiającej do pracy dobrym rozwiązaniem okazały się krótkie przerywniki (np. wykonywanie tzw. pajacyków), pozwalające uczniom odzyskać koncentrację.

## Podsumowanie

Podsumowując wyniki przedstawionych badań, można stwierdzić, że nauczanie zdalne w szkole specjalnej było nie lada wyzwaniem zarówno dla nauczycieli, jak i dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz ich rodziców. Wypracowana wcześniej forma komunikacji uległa zmianie, nie zawsze na dobre. Pojawiły się nowe, nieznane wcześniej problemy. Nikt nie był przygotowany na wprowadzenie zupełnie nowej i nieznanej w szkole specjalnej formy nauczania. Okazało się, że pierwszym problemem było zapewnienie odpowiedniego sprzętu, zwłaszcza w rodzinach wielodzietnych. Zaraz za tym problemem piętrzyły się kolejne. Znużenie uczniów, zmęczenie, niechęć. Brak kontaktu z kolegami z klasy wywoływał negatywne skutki. Uczniowie nie chłonili informacji w takiej ilości, jak na co dzień w klasie szkolnej. Ograniczone możliwości przekazywania im wiedzy z zaangażowaniem wszystkich zmysłów również miały negatywne skutki. Sfera, w której uczniowie mogli się rozwinąć, to obsługa komputera oraz aplikacji, w których były tworzone interaktywne pomoce.

## Wnioski

Biorąc pod uwagę wypowiedzi nauczycieli oraz emocje, jakie wywołało w nich nauczanie zdalne, warto wysnuć wnioski na przyszłość dotyczące tego typu pracy. W nauczaniu zdalnym należałoby pomyśleć o zmianie formy planu lekcji. Niekorzystne jest ciągłe siedzenie przed komputerem. Braki sprzętu czy internetu również stanowiły barierę.

Przed wszystkim jednak, w obliczu wprowadzenia nowej formy nauczania, należy zadbać o przygotowanie do niej nie tylko nauczycieli, ale również rodziców i uczniów. Powinna być rozwinięta świadomość tego, że każda forma nauczania jest efektywna.

## Bibliografia

- BOLLINGER, D.U. (2009). Use patterns of visual cues in computer-mediated communication. *Review of Distance Education*, 10(2), 95–108.
- CARROLL, J. (2005). *Szklana zupa*. Tłum. J. WIETECKI. Poznań: Rebis.

- DOLIŃSKA, D. (2013). Mowa ciała jako aspekt komunikacji międzyludzkiej. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: Organizacja i Zarządzanie*, 65, 101–110.
- FRĄCZEK, A. (2012). Komunikacja interpersonalna. *Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość*, 9, 118–131.
- FRYDRYCHOWICZ, S. (2005). Sposoby i wymiary komunikowania interpersonalnego a rozwój człowieka. *Psychologia Rozwojowa*, 3, 93–100.
- GŁOWIK, M. (2004). *Komunikacja niewerbalna w kontaktach interpersonalnych*. Warszawa: Promotor.
- HARWAS-NAPIERAŁA, B. (2008). *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- ŁOSKA, M. (2006). Niewerbalne metody porozumiewania się dzieci ze sprzężoną niepełnosprawnością. W: M. SEKUŁOWICZ (red.), *Wybrane problemy pedagogiki specjalnej* (s. 217–227). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe DSW TWP.
- PRZYBYŁA, O. (2004). *Akty mowy w języku nauczycieli*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- RUBACHA, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- SZLUZ, B. (2006). Problemy werbalne społeczności niepełnosprawnych. *Seminare. Poszukiwania Naukowe*, 23, 277–285.
- TEMPCZYK-NAGÓRKA, Ź. (2017). Między odrzuceniem a akceptacją – w stronę komunikacji inkluzyjnej. *Forum Pedagogiczne*, 1, 121–135.
- WERYSZKO, M. (2020). Komunikacja interpersonalna jako esencja interakcji społecznych. *Dialog, Komunikacja. Ujęcie Interdyscyplinarne*, 2(42), 253–268.